

ERDÉLY MÁSODIK TRIANONJA.

Irta: *Boldizsár Iván.*

A székely falu temetőjében.

EGY SZÉKELY falu temetőjének dús gyöpén feküdtem, a délután éppen tárt karokkal sietett az este elébe. Harmadik hete jártam akkor már a Regátot és Erdélyt; emberekkel, tájakkal, városokkal és könyvekkel ismerkedtem: utazó voltam, ha előkelő nem is, de idegen. Mindent megmutattak és mindent megnézhettem, mindenről kérdezhettem és mindenre feleltek, de kívülmaradtam azon a zárt és könyörtelen körön, amelyet az ember és a táj von a messziről jött elé. A faluba reggel érkeztem, jelentkeztem a csendőr-őrsön s tudtam, hogy attól a perctől kezdve figyelik, kivel állok szóba, kinek a házába lépek be. Ártani senkinek sem akartam: ez vitt ki a temetőbe. Ide nem jönnek utánam, itt nem tudják meg, kivel beszélek s miről. Csak mikor benne jártam, vettem észre, hogy a temető maga is külön ajándék. Azelőtt sohasem hallottam, hogy a székely temetőknek a kopjafán kívül másik saját-sága is van. A katolikusok apró fakeresztek helyett embermagasságúakat ácsolnak össze halottaiknak; ki mennél idősebben halt meg, annál magasabbat kap. Ahogy fektemből fölnéztem, olyan volt, mintha meztelen szálfærdő közepén feküdnék.

Vasvillával, kapával a vállukon éppen most tűntek el a falu felé vezető kicsi erdőben azok a székelyek, férfiak, asszonyok, akikkel mostanáig beszélgettem. Beszédjük ízét még éreztem a számban: ahogy gondolkoztam, magamban önkéntelenül «s»-t mondtam «és» helyett, «kicsi»-t «kis» helyett. Beszédjük magja pedig egyre nőtt és nehezedett és rásúlyosodott a szívemre, mint a kő. Ahogy hanyatt feküdtem, a fejem búbjától a lábam ujjáig éreztem magam alatt a földet: a sok vasúti fapad, idegen szállodai ágy, bukaresti aszfalt és marosvásárhelyi macskaköves járda után ezen az úton először. Láttam a mélyebben fekvő falu faházait és testes zsindeyes csüreit, a hegyoldalak lejtését és a gerincek éles vonalát; körülöttem az embermagas keresztek, mintha kitérták volna karjaikat eltűnő testvéreik felé. Ez volt az a pillanat, amikor a zárt és könyörtelen kör engedett: ember és táj befogadott. Az egyesülésnek ez a perce olyan volt, mint a hirtelen megszűnő és a hirtelen kezdő fájdalom. S csakugyan, egyik fájdalom megszűnt bennem: a kívülállás fájdalma, de elkezdődött a másik, a teljes látásé és a teljes átérzésé, amely bennem van azóta is, elszorítja torkomat és görcsbe állítja kezemet most is és, attól tartok, soha az életben többé nem tágit.

Irodalom és élmény.

Ha valaki azzal kezdi, hogy fájdalommal fog írni Erdélyről és az erdélyiek-ről, az — tudom — már gyanús a tisztánlátó, tárgyilagos, Széchenyi jegyében élő ember előtt. Annyi a «vérzöszívű székely és magyar», s amit tesznek és mondanak, olyan eredménytelen, sőt ártó, hogy az ember joggal húzódik előlük. A fájdalom azonban, amiről itt szóltam, éppen a *tárgyilagos megismerés fájdalma*. Nem az Erdély elvesztésén és «elszakított véreink» sanyargattatá-

sán való fájdalom, hanem újabb, kínzóbb és kínosabb érzés, amely akkor fogja el az embert, ha elfogulatlanul, az adott helyzetből kiindulva, mondhatnám előre megfontolt szándék nélkül utazza be a mai Romániát a Fekete-tengertől a Kalotaszegig és az Aldunától a Máramarosi havasokig.

Az adott helyzetből kiindulóan a mai erdélyi valóság könyörtelenül tárgyilagos megismerése : ennek jegyében indultunk el, hárman, fiatal magyar írók. Eddig, ha magyarok Erdélybe mentek, Nagyváradnál kezdtek s kevésbé volt egyéb célja, mint a nyaralás. A mi Erdély-élményünkre elhatározóan hatott, hogy a Regáton át jutottunk Erdélybe. Más szög alatt láttunk mindent : megvolt az összehasonlítási lehetőségünk nemcsak a magyar helyzettel, hanem a romániaival is és ez hallatlanul sokat jelentett. Talán, ha a Királyhágón át lépünk be, kevésbé sujt le az, amit látunk és kevésbé pesszimistán szemléljük az erdélyi és az egyetemes magyarság sorsát. De kevésbé vagy talán egyáltalán nem tapintunk rá az erdélyi magyarság helyzetének lényegére. Ehhez az kellett, hogy megismerkedjünk a mai románsággal, a regátival és az erdélyivel, városival és paraszttal, öreggel és fiattal. Amennyire egy utazás és még hozzá első utazás megengedi, ezt megtettük.

Erdély mind a hármunk számára és talán az egész magyar fiatalság számára irodalmi élmény volt. A háború előtt gyerekek voltunk vagy tán még azok se, amit tudtunk, azt Benedek Elek, Móricz Zsigmond, Nyíró József, de mindenekelőtt Tamási Áron könyveiben olvastuk. A Hargitán Ábel kunyhóját kerestük, Csiksomlyóban a barátok klostromát, Szeredában a bankot, amelynek erdejét őrizte. Itt mehetett fel Ábel a hegyre, mutattunk ki egyszer a vonat ablakán. Ha román csendőrt láttunk, Surgyélán borostás képe jutott eszünkbe és nevetve emlegettük a sas-lakomát. És ha románokról volt szó, mulhatatlanul felötlöttek bennünk azok a szavak, amelyeket Ábel mond, mikor megszabadul Surgyélántól és amelyeknél finomabban és teljesebben még nem fejezték ki, mit jelent a románság a magyarságnak :

«Leültem a kicsi pajtában és úgy gondoltam végig azt a nagy időt, amit Surgyélánnal éltem. Surgyélánnal, aki engemet olyan sokat nyomorgatott, aki megette velem a bűdös sas-cubákat, aki ezáltal beteggé tett, aki a sas házbahozatalával megölette a macskámat és kivágta a kutyám szemét, aki eltüntette valahová Bolhát a megmaradt szemével együtt, aki megette egyetlen kecskémet és elvitte a puskát az örmény pénzivel együtt. . . Aki rombadöntötte kicsi birodalmamat és inséget hozott a fejemre. . . »

Az erdélyi magyarság sorshelyzetét majdnem kizárólag csak a szép-irodalom közvetítette felénk. Ez pedig természeténél fogva megszűri, szellemivé teszi, megszépíti tárgyait. Még a legkomolyabb és letragikusabb témákat : Székely Mózes Zátonyát vagy Csütörtökét, Kacsó Sándor Vakvágányát is átszínezi valami zord esztétikum és az élmény élességét az olvasó számára másodlagossá teszi.

Az irodalom közvetítésével így számunkra Erdély egy kicsit még mindig «Tündérkert» volt, ahol — azt reméltük — sűrítve lelhetjük majd fel magyarságunk és embervoltunk értékeit és ajándékait. Azt hittük, hogy az a sokszoros atmoszférikus nyomás, amelyet a kisebbségi sors jelent, megtisztította és megkeményítette ott az embereket és a viszonyokat. Tudtunk a «hagyományos erdélyi liberalizmus» vagy egyértelműbb szóval az erdélyi humanizmus közös történelmet és egyéni sorsot formáló erejéről. Megkapott az erdélyi gondolat, a kisebbségi sors új, hősi vállalása, egy-egy költő tiszta, reménytelen, de el nem fuló hangja, a legfiatalabbak rokonszenves kezde-

ményezései. Nem áltattuk magunkat hamis illúziókkal, csodát sem vártunk. De a mi szemünkben Erdély mégis szebb világ, «Thulén tuli táj» volt.

A dal és amiről dalolnak.

A dal mindig szebb, mint amiről dalolnak : ha a költőknek ez az örök kifogása és vigasztalása bizonyosodott volna csak be, nem lett volna baj. Az sem baj, hogy az irodalmon keresztül megszépítve láttuk Erdélyt. De baj, mindennél nagyobb baj, hogy az, amiről dalolnak, a való helyzet tragikusan súlyos és lesújtó. Túlságosan szubjektív és teljesen alaptalan lenne ez az írás, ha a tapasztaltakat előzetes elképzeléseimmel hasonlítanám össze. Hiszen nem is az határozza meg legdőntőbben Erdély-élményemet, hogy csalódtam várakozásomban, hanem az, hogy a látottakat és hallottakat semmiféle várakozáshoz nem lehetett mérni.

Két Trianon.

Erdély sorsa s helyzete ma nagyon kemény és kényes kérdés élén áll. Annyira, hogy nemcsak a kérdés megoldásán, hanem már pusztá megfogalmazásán is hallatlanul sok múlik. Egyetlen elcsúszott szó, rosszul megnyomott szótag, elsiklott hangsúly és már kiáltják is feléd : «Hazaáruló !» S ha értetlenül meredsz a kiáltozókra, hallgatásodat büntudatnak veszik s minden szavad mögött pénzeket szimatolnak.

Ma, tizenöt évvel Trianon után már ki lehet, ki kell mondani, hogy Erdélyt tulajdonképpen két Trianon nyomoritja. A másik : ez a tizenöt év. Ez a nyomasztóbb és a gyötrelmesebb, mert ezért csak magunkat, csak magunkat okolhatjuk. S még azzal a kétségbeesett vigasztalással sem könnyíthetünk magunkon, hogy «ezt tettem, nem tehettem másként», mert bűnünk határon innen és határon túl éppen az, hogy nem tettünk semmit. Egészséges embert — hát még egészséges népet ! — az elkövetett bűnnél százszor jobban bánt az, amelyet el sem követett és mégis bűn. Vajjon bánt-e bennünket? Hiszen a magyarság Erdélyben tizenöt esztendő alatt nem tett egyebet, mint szenvedett, várt és reménykedett. Várta, hogy valami csoda kiszabadítsa babyloni fogságából.

Székelyföldön találkoztam egy esküt nem tett bíróval, aki — éppen augusztus huszadikán történt — boldogan és sejtelmesen ujságolta, hogy szeptember nyolcadikán «megkezdődik a revízió». Azóta szeptember régen elmúlt, de ez sem a bírót, sem ezrével hemzsegő chaliaszta barátait csöppet sem zavarja. Kitűznek egy újabb határnapot — mindig tüneményes pontossággal «tájékozva vannak !» — és tovább várnak és tovább reménykednek. Közben lefoszlik testükről a ruha, levásik lábukról a cipő, inyük elszokik a rendes étkezésektől, szülőfalujuk elsenyved. De azért csak várnak rendületlenül és sügnak-búgnak a piactéren, mint ez a bíró, akinek keshedt, gyomorsavas, szerencsétlen arca mint keserű szimbolum maradt meg bennem. Szimboluma az izzig-vérig becsületes, a maga rajongó passzivitásában is tiszta magyar rétegnek, amelyet vádolni nem is lehet az elfecsérelt tizenöt évért, csak sajnálni.

De mégis ki kell mondani : részben ezek miatt vált második Trianonná az elmúlt és elmulasztott tizenöt év. Az emberek a «nem érdemes arra a rövid időre» elve alapján hagyták a dolgokat a maguk útján menni. Csakhogy azok nem maguktól mentek, hanem a románok igazgatták őket. A magyarság

pedig másfél évtizedet elveszített Erdélyben és kérdés, hogy valaha is pótolhatja-e?

Passzív rezisztencia? Ne áltassuk és ne mentegessük magunkat ezzel. E tizenöt év csupa passzivitás volt, minden rezisztencia nélkül. Ellenállásra a magyarság nem gondolt, kizárólag a rajta esett jogtalanságot és méltánytalanságot emlegette: tipikus gravamen-politikát folytatott. Ugyanabba az úgylátszik szerkesen magyar hibába esett, mint a monarchia magyarsága: közjogi sírásmokkal elégedett meg gyakorlati szervezkedés helyett. A hatalom pedig ugyanolyan keveset hederített rá.

A gyakorlati, gazdasági szervezkedés hiányának inkább csak lélektani s érzelmi, semmint politikai okai vannak, következménye azonban a legsúlyosabb politikai valóság. A magyarság az elmúlt tizenöt év alatt mindig abból indult ki, amit szeretne, aminek lennie kellene, vagy ami volt és csak a legritkább esetben abból, ami van. A mai végzetes állapoton pedig csak akkor lehet segíteni, ha a magyarság és vezetői minden cselekedetükben az adott helyzetből indulnak ki. Aki azt állítja, hogy ez a mai politikai helyzetbe való végleges belenyugvást és a magyar egység elvének feladását jelenti, az rosszhiszemű vagy legalább is menthetetlenül szüklátóköri. Ellenkezőleg, amíg a második Trianonon: a politikai merevségen és meddőségen nem változtatunk, addig nem remélhetjük, hogy az első Trianon elmúlik fejünk fölül.

A vízbedobott magyarság.

Ha erdélyi utamon nem találkoztam volna olyanokkal, akik ma már belátják az adott helyzetből való kiindulás szükségességét, akkor a végső kétségbeesés világgá kiabálása helyett igazán csak a hallgatást választhatnám. Szerencsére ma már egyre többen merik kimondani, sőt leírni, hogy az erdélyi magyarság külpolitikailag a maga erejéből csak közvetve, alig valamit változtathat a helyzetén, annál többet tehet azonban befelé. Ha egyáltalán élni akar, akkor a ma politikájában a ma adottságait, ha nem is változtathatatlan, de meglévő adottságoknak kell tekintenie és a maga gazdasági és kulturális hadállásait kell kiépítenie.

Amíg a kép egyik sarkában tisztul, a másikban elsötétedik. Ezt a szükségserű felismerést az ember örömmel köszöntené, ha nem látná azt az egyre szélesbülő, sok testet maga alá temető szakadékot, amelyet éppen ez az elodázhatatlan tény hasított a magyarságban. A szakadék egyik oldalán azok vannak, akik egyetlen percre sem hajlandók tudomásul venni, hogy Erdély ma Románia területéhez tartozik. Lehet-e őket hibáztatni ezért? Hiszen magunk is így vagyunk, minden magyar ember így kell, hogy legyen. Csakhogy ez az állapot hasonló a vízbedobott emberéhez. Hiába tökéli el, hogy minden körülmények között szárazföldi lény marad és a vízbenélők egyetlen mozdulatát sem utánozza: ha nem úszik, menthetetlenül elmerül. Ez a konokság azt felejt el, hogy az ember szárazföldi lény marad, ha úszik is; csak alá ne nyomják a fejét végleg, csak el ne engedje magát önként: majd biztosan akad idő és alkalom, hogy szárazföldre jusson megint!

Érthető, hogy akik a régi Nagymagyarországot megélték, nem tudnak és nem akarnak belenyugodni a mai satnyaságba. Összeszorítják a fogukat és inkább megfulladnak, de nem úsznak. Ebben a magatartásban sok van a hősiességből, igaz. Hiszen minden öngyilkosságban van belőle valami. De lehet-e hősnek nevezni azt az apát, aki öngyilkosságot követ el, mert gyermekei éheznek?

De még ez az öngyilkos hősiesség is sokkal tiszteletreméltóbb, mint azok felfogása, akik pusztán politikából konokok. És itt jutottam el az erdélyi magyar kérdés egyik legfontosabb és legkényesebb pontjához, a vezetők és a vezetés kérdéséhez. Ha a befelé való, teljes egység — magyarokról lévén szó! — elérhetetlen ábránd marad is, kifelé, a románok felé könyörtelenül meg kell tartani az egységet, ha nem akarjuk, hogy a *divide et impera* elve végképpen beteljesedjék rajtunk. A belső ellentétek azonban ma már olyan keservesen mélyek és a feszítő, tágitó erők olyan erősen dolgoznak, hogy a külső burkot bármely pillanatban ketté repeszthetik.

A párt és vezetői.

Ez a burok a Magyar Párt, az erdélyi magyarság hivatalos képviselői szerve. A pártot Erdélyben úgy szidják, mintha kormány lenne. Iszonyúan fonák helyzet ez: itt áll egyik részről a párt minden hatalom nélkül és kénytelen eltérni a hatalmon levés minden hátrányát. És ott áll másik részről az erdélyi magyar nép, amelyet a tényleges hatalom megfosztott az ügyekbe való beleszólás lehetőségétől és amely így politizálási szenvedélyét a Magyar Párt vezetőségéné ki.

A legfőbb panasz az, hogy a pártvezetőség teljesen távol áll a néptől és nem ismeri a való helyzetet. Ebben nagyon sok az igazság: az impérium-változás óta megszakítás nélkül ugyanazok az emberek állnak az élen, az állandó politizálás pedig multhatatlanul megfoszt mindenkit a közvetlen érintkezés és tájékozódás lehetőségétől és eltorzítja a perspektivákat. A jelenlegi pártvezetőség tizenöt éve folytatja már gravamen-politikáját és a magyarság egységére való hivatkozással szerel le minden belső ellenzékét. Pedig a kommunistákat kivéve olyan magyar ember Erdélyben nincs, aki ne látná be, hogy a párt egységes keretét megbolygatni nem szabad.

Ha az ellenzék maga egységes lenne, már régen kezében lehetne az erdélyi magyarság ügyeinek vitele. A pártvezetőség szerencséje, hogy akik ellene harcolnak, egymást is bántják. Erdélyi utazásom harmadik napján már sóvárogva gondoltam a megcsömörlötten elhagyott csonkaországi közéletre, ahol az erdélyi állapotokhoz képest valóságos állandó *Treuga Dei* uralkodik. Magyarországon s különösen Budapesten igazán nem nagyon válogatják meg az emberek a szavaikat, ha egymásról vagy éppenséggel politikai ellenfeleikről mondanak véleményt. De mielőtt Erdélybe léptem elképzelhetetlennek tartottam, hogy egy óra alatt először burkoltan, azután egyre nyiltabban annyi rosszat és csunyát mondhasson egyik ember a másikról.

A párt egyik legnagyobb tévedését erdélyi ellenfelei nem szokták a szemére vetni: a magyarság legjobbjai a szabadkőművesek és a kommunisták táborába kényszeríti. Ha a pártvezetőség «a magyarság szent fájdmának» hangoztatása, tiltakozások, népszövetségi memorandumozás és lojalitási nyilatkozatok helyett csak egyet is megmentett volna a tizenöt év alatt bezárt 260 magyar iskolából, ha csak egyetlen termelő és értékesítő szövetkezetet is alapított volna, ha a magyar falvakba orvost küldött volna, ha csak kísérletet is tett volna modern és szociális gazdasági szervezkedésre, ma egyetlen emberként állna mögötte a magyarság és nem a pesszimizmusnak ezen a — tudom — nyomasztó hangján kellene ezt a beszámolót írnom. Ma már a nép, sajnos, nemcsak a vezetőséggel, hanem általában a Magyar Párttal szemben bizalmatlan, s ez egészen kétségbeejtő utakra vezethet. Hiszen a

legutóbbi választásokon is megtörtént, hogy színmagyar falvak ellenzéki román jelöltre szavaztak. S. Romániában a választás titkos!

Természetesen távol áll tőlem, hogy a Magyar Párt bármelyik vezető-férfiának igaz magyar érzését, becsületességét és tiszta szándékát kétségbevonjam. Amit mondtam nem személyükre, hanem politikájukra vonatkozik. Ők megvannak gyűződve, hogy ezzel a politikával használnak legtöbbet a magyarságnak. Ezt a felfogást, végzett munkájukat és érintetlen egyéniségüket tisztelni kell. Politikájukra azonban, sajnos rácaffolt az élet.

Mit kellene tehát a Magyar Pártnak — a magyarságnak — tennie? Mit jelent az adott helyzetből kiinduló gyakorlati munka? A programot nem nagyon kell keresni, hiszen a párt minden ellenfele aprólékosan kidolgozta s amennyire lehet, a maga hatáskörében már megpróbálta megvalósítani is. (És itt nem lehet elhallgatnom azt a szorongó érzést, amely akkor vett erőt rajtam, amikor egy ügynevezett «szabadkőműves kommunista» és egy ügynevezett «katolikus hitlerista» beszámolt eddigi munkájáról és terveiről. Hajszálnyira egyezett az elngoldolás is, a kivitel is. Felkiáltottam: «Miért nem dolgoztok együtt?» Rámmeredtek: «Azzal a . . .» s ezután a becsmérő szavak olyan áradata következett, hogy egy perc alatt sok mindent megértettem az erdélyi helyzet nyomorúságából.)

Termelő és értékesítő szövetkezet, népkönyvtár, orvos: csak ezt a hármat említem meg. Ha ezt a hármat nem valósítják meg, igazuk lehet a románoknak: ötven év múlva nem lesz kisebbségi kérdés Erdélyben.

Értelmiség és nép.

Nem azért nem lesz, mert minden magyart elrománosítanak vagy kiirtanak, hiszen a székely vagy a kalotaszegi gyereket hiába járatták román iskolába, apját hiába ölik az adókkal: szívósabb és igénytelenebb annál, hogy végképpen ki lehessen pusztítani. Erre a románok sem gondolnak. De igenis tervszerűen dolgoznak a megsemmisítés egy másik, csöndesebb és hidegebb módján: az erdélyi magyar parasztságot a csángók sorsára akarják juttatni. Azok is magyarul beszélnek és énekelnek még, de el vannak vágva mindentől, ami magyar: paptól, könyvtől, újságtól, orvostól, iskolától, ügyvédtől. Ez a sors vár az erdélyi magyar népre is. A románságot ebben a munkájában, sajnos, nem akadályozza a magyar értelmiség. Akarata, öntudata és jobb meggyőződése ellenére, persze: de ez a tényeken mitsem változtat.

Egy-két örökké idealista írótól, paptól és fiatalembertől eltekintve a nép csak szólalomban él együtt az értelmiséggel. Nincs beszéd és nincs vezércikk, amelyben ne hangoztatnák, hogy az erdélyi magyarság életének záloga a falu, de hogy ez a gyakorlatban mit jelent, arról nem sikerült meggyőződnöm. Az értelmiség számos vezetőtagja származik paraszti családból, de a falu mai helyzetét nem ismerik, falura nem járnak, közösséget a néppel csak elméletben éreznek. Pompásan bebizonyítják, hogy a fiatal értelmiségnek falura kell mennie, de — akár csak itthon — mindegyik a másikra tolja. A kolozsvári egyetemi fiatalok egyik vezetője például éveken keresztül cikkezett a falu orvoshiányáról. Számokkal, statisztikai adatokkal mutatta be, hogy a falusi orvos nemcsak áldozatot hoz népéért, hanem tisztességesen meg is élhet. Most mégis Kolozsvárott találkoztam vele: ott van a rendelője. Az Erdélyi Fiatalok című lap öt év óta ír a falukutatásról, a falumunkáról, arról, hogy a fiataloknak ki kell mennie a falura, meg kell ismernie és tudományosan fel kell dolgoznia. Mindmáig egyetlen erdélyi falú sincs feldolgozva.

A falvak népe pedig magányosan és kiábrándultan tűri a csendőrök pofonjait, a pofonoknál brutálisabb adókat, építi a román állami iskolákat a két keze robotjával és fejét meghajtva hordja a téglát az új görögkeleti templomhoz, a maga roskadozó egyháza mellé. Ha megbetegszik, bele is hal, mert nem tud ezer leiert orvost hozatni a városból, ha városi ruhás ember magyarul szól hozzá, elámul: a városból csak románok járnak ki a magyar faluba: adót szedni, ellenőrizni, felülvizsgálni. Az értelmiségnek azok a tagjai pedig, akiknek a népet vezetni kellene, nem vezetik.

A magyar falvak lakossága készpénzt jóformán sohase lát: ha valamit elad, lecsap rá a jegyző és elviszi adóba. És milyen nehezen tudja fáját, török-búzáját eladni! Miért nem jönnek el a városból hozzá a tanult fiatalok, hogy megmutassák, hogyan kell szövetkezetet alakítani? És miért nem ad hitelt a magyar tőke, hogy az esetleg fölvetődő szövetkezeti eszmét meg is valósíthassák? Néhány csiki faluban maguktól alakítottak erdőkitermelő szövetkezeteket s ma a haszon, a pénz már az övék marad, nem a közvetítőé. Fáj az összehasonlítás, de román fiatalok, igenis kimennek a falura: csatornát ásnak, gyógyítanak, szövetkezetet, könyvtárt alapítanak. A magyarok erről mind csak cikkeket írnak. Igazán nagyon kitűnő írásműveket.

A legfiatalabbak.

Az eddigi ellentétekhez még egy járul: a nemzedék-ellentét. Ez Erdélyben nem frázis, sem érvényesülési fegyver. Csak meg kell gondolnunk, hogy már majdnem férfivá serdült az a korosztály, amely a háború kitörésekor még apró gyermek volt, vagy éppen abban az időben született és amely számára Nagy-Magyarország már csak történelem. Ezek a románokban nemcsak a bocskort és a szuronyt látják, hiszen román fiúkkal jártak iskolába, s velük dolgoztak az egyetemen. Románul éppen annyit beszélnek, mint magyarul, román könyvet éppen annyit olvastak, mint magyart. Nem, nem románosodtak el, csak önkéntelenül is úgy látják a helyzetet, ahogyan van. A maguk bőrén tapasztalják, hogy ha a magyarság élni akar, mindennek előtt meg kell élnie, a szónak sokszor egészen materiális értelmében. Ezért le kell tenni az illuziókról, mondják ezek a legfiatalabbak, minél több tárgyi ismeretre kell szert tenni és meg kell szervezni a magyarságot gazdaságilag. Megmozdulásuk, a «Hitel» című folyóirat hallatlanul rokonszenves a maga tisztaságában, tárgyilagosságában, frázismentességében. Útjuk a Széchenyi-mutatta magyarság, szellemi irányítójuk Szekfű Gyula és Németh László. De ezeken túl a maguk élményét írják meg: a kisebbségi magyar ifjú eddig iratlan élményét. Azt hiszem, ez az élmény kötelezőn hat a jövőre is. Az erdélyi magyarságot a legfiatalabbak fogják mai helyzetéből kivezetni, nem a Magyar Párt mostani ellenfelei, még ha ezek hangoztatták is először az adott helyzetből való kiindulás szükségét. Ám annyira végzetesen el vannak jegyezve a szabdkömműveléssel, hogy ha jót is akarnak és jót is tesznek, a gyökerük rossz marad. A legfiatalabbak azonban szervesen és elválaszthatatlanul össze tudják egyeztetni magukban a mély magyarságot az erős szociális felelősségérzettel és az európai látókörrrel: olyan bonyolult szövevényhálózat ez bennük, hogy bármelyik részét érintsék is, vele rezdül a többi is. Őket nem vádolhatják se kommunizmussal, se szavaló irredentával. Kár, hogy ezt a szép és vigasztaló képet elsötétíti némileg az a dicstelen, személyeskedő küzdelem, amelybe a közvetlenül előttük járó korosztállyal, a harmincévesekkel keveredtek.

Ha e legfiatalabbak is elsüllyednek az erdélyi politikai hinárban: egy-

más marásában, akkor nemsokára már megkérdezni sem lesz szabad: mi lesz Erdéllyel?

Ezeket a dolgokat sem látni, sem leírni nem volt könnyű. Ezért hadd fejezzem be azzal, amit talán inkább mottónak kellett volna felírnom: «Igen is jól tudom, miben fáradozom s mit várhatok. El vagyok készülve a rossz hazafi nevezetre, mert általában mindent nem dicsértem s felhőkig nem emeltem. Sok tán azt fogja mondani: «Ocsmányolja hazáját». (Széchenyi «Hitel»-ének Végszáva».

TÚL KŐFALON, KŐBÖRTÖNÖN.

*A város rengő vadonán villantam én a fényre,
A tavasz messze bujdosott, zörgött, dacolt a tél.
Vacogva, ríva jöttem én Isten pehelyke lénye
És nagyanyó dédelgetett, mert nem volt anyatétj.*

*Az utca dongó dajkadalt dúdolt, gonosz kereplő
Csikorgott ablakunk alatt: a Bábel szíve vert!
Nem fészkelt háztetőnk fölött szép gólyapár, keleplő
S az eget védték torlaszok, kő kőfalat emelt.*

*Itt élek harminc éve már csörgetve gondbilincsem,
A bocskorosi ivadék kenyér-járomba tört,
Sorsommal sem vitázom én, elég, ha látja Isten,
Hogy mennyi kinnal taposom a rámmért földi kört.*

*Ha szélterült a városon az éj iromba szárnya,
Álomba ájult mind a fény s kigyúl a homlokom,
Vezeklő Nessus-ing lehull: robot és bérkaszárnya
S ragadnak fűrge fantomok túl balga gondokon.*

*A csillag, hova tartok én, tinéktek ismeretlen.
A vágyak tartománya ez, oda kevés jut át:
Ki nagyot álmodott s akart, de szürkén szenvedett lenn,
Kinek hiába-harc maradt és soha mirtuszág.*

*Itt gondbarázda elsímul s a könnyeső kiszárad.
Ha ajkad átkok kútja volt, dall gyöngyöz itt a száz,
A lelked szebbé fűrdeted álmok taván ha járadt
S a feledés fehér-opál fényét zuhogja rád.*

*De jó a hajnal s visszahi a város dobverője,
Megint a ringbe lépek én, hol Mammon szija vár,
Cserezze, tépje hátamat, övé a test, a pőre:
De lelkem vándor Neptunok útját bolyongja már.*